

Alfonso Pexegueiro. Unha vida no exilio

Isaac Lourido

Formas de citación recomendadas

1 | Por referencia a esta publicación electrónica*

LOURIDO, ISAAC (2011 [2007]). “Alfonso Pexegueiro. Unha vida no exilio”.
Dorna: 31, 131-144. Reedición en *poesiagalega.org*. *Arquivo de poéticas contemporáneas na cultura*.
<<http://www.poesiagalega.org/arquivo/ficha/f/94>>.

2 | Por referencia á publicación orixinal

LOURIDO, ISAAC (2007). “Alfonso Pexegueiro. Unha vida no exilio”. *Dorna*:
31, 131-144.

* Edición dispoñíbel desde o 25 de xaneiro de 2011 a partir dalgunha das tres vías seguintes: 1) arquivo facilitado polo autor/a ou editor/a, 2) documento existente en repositorios institucionais de acceso público, 3) copia dixitalizada polo equipo de *poesiagalega.org* coas autorizacións pertinentes cando así o demanda a lexislación sobre dereitos de autor. En relación coa primeira alternativa, podería haber diferenzas, xurdidas xa durante o proceso de edición orixinal, entre este texto en pdf e o realmente publicado no seu día. O GAAP e o equipo do proxecto agradecen a colaboración de autores e editores.

ALFONSO PEXEGUEIRO. UNHA VIDA NO EXILIO

Isaac Lourido

*Para Helena González, María Xesús Lama, Susana Ferreiro,
Sabela Labraña e Sonia Varela, profesoras de lingua e
literatura galegas en Barcelona.*

Introdución

Achegarse ao estudo da figura de Alfonso Pexegueiro, desde calquera das perspectivas que se queira, supón un verdadeiro reto para aquel que se propoña tal empresa. As causas non son tanto a peculiar traxectoria literaria do escritor e a complexidade da súa obra (factores que tamén cómpre considerar), senón máis ben a escasa atención e até o silenciamento que a crítica galega dos últimos trinta anos lle ten dedicado. Coñecido desde 1975 como un dos impulsores do Grupo Rompente e por ser o autor, un ano máis tarde, de *Serraogna*, unicamente o rigoroso traballo crítico (e de recuperación) exercido por Luciano Fernández desde mediados dos noventa, ten xerado produtos que permiten achegarse con seriedade á obra de Pexegueiro.

No presente estudo preténdese ofrecer unha visión panorámica da súa figura e da súa actividade artística partindo fundamentalmente, mais non de forma exclusiva, da súa condición de exiliado. A noción de “exilio” cobra unha relevancia inusitada na traxectoria de Pexegueiro, e cómpre abordala desde dúas perspectivas complementarias: unha meramente física, o autoexilio que el elixiu en 1985 e polo cal se trasladou a Barcelona durante quince anos, e outra que alcanza a súa propia condición existencial, e que o conduce a considerarse un exiliado permanente, desubicado e desenraizado alí onde for.

O traballo estrutúrase en dous apartados que atenden á incerta posición do autor nos campos literarios nos que participou e á súa *poética do exilio*. Os materiais empregados na tarefa son, ademais das súas obras e da escasa literatura crítica sobre elas, a bibliografía existente sobre poesía e campo literario galego nos últimos trinta anos e unha conversa gravada que eu mesmo mantiven co escritor en marzo de 2005 (durante a cal o propio Pexegueiro me subministrou unha grande cantidade de [132] material hemerográfico á que, doutro xeito, eu tería difícil acceso).

A posición de Pexegueiro nos campos literarios

Pártese da noción de campo literario, que con certo éxito estendeu o sociólogo francés Pierre Bourdieu, para tentar explicar o papel xogado por Alfonso Pexegueiro na literatura galega (e aínda na española e na catalana) dos últimos trinta anos, condicionado de forma importante, aínda que non só, pola súa condición de exiliado¹. De forma moi sintética, a teoría do campo literario explica o valor da obra literaria a través do esclarecemento da produción da crenza social nese valor. O campo é un espazo no que interactúan diversos *axentes* (escritores, editores, academia, etc.), que ocupan e toman determinadas *posicións* empregando unhas regras de xogo-loita interiorizadas (*habitus*). Dentro do campo literario cómpre distinguir dous subcampos, que serán de grande utilidade para as nosas explicacións: o *subcampo de produción restrinxida*, onde se xera o capital simbólico do produtor e onde os destinatarios son os outros produtores (é dicir, os escritores), e o *subcampo de gran produción*, cuxos criterios de relevancia se miden en índices de éxito comercial ou outro tipo de notoriedade social (como por exemplo os premios).

O campo literario galego

Aínda dubidando dunha existencia minimamente autónoma, e sendo posíbel sinalar trazos tanto da súa dependencia do campo literario español como dunha situación de heteronomía con respecto ao campo político, se cadra convén partir da hipótese de que o campo literario galego está inmerso nun proceso de formación que comezou coa dotación administrativa e institucional que a democracia subministrou á comunidade autónoma. Para analizar o papel desenvolvido por Pexegueiro habémonos situar por forza no subcampo da produción restrinxida por canto a súa exclusión ou ignorancia no subcampo de gran produción se demostra evidente. Tendo en conta a progresiva penetración dos intereses de mercado no campo literario galego, enténdese a postergación do escritor, que leva adiante unha traxectoria non dirixida a un público de masas (se é que existe). Agora ben, resulta máis sintomático o tratamento que se lle dá nun sector mixto (formado por institucións, críticos, outros escritores...), a cabalo entre a produción interna [133] e a gran produción, como é o académico, ou nunha concepción máis ampla, o crítico. Analizaremos por un momento a relevancia que se lle outorga a Pexegueiro en toda unha serie de *instancias de consagración* (Figuroa, 2001: 127) que se afianzan no campo, tales coma antoloxías, dicionarios, manuais, recensións, presenza editorial, etc. Vaíamos por partes:

-*Historias da literatura / Manuais historiográficos*. Tomáronse como obxecto de estudo aquelas que, dentro dunha certa precariedade, constitúen as obras de referencia a nivel académico. Tarrío Varela (1994: 480-481) pouco máis fai que citar a Pexegueiro e as súas obras, encadrándoo confusamente dentro dun suposto “grupo vigués” dos anos oitenta. A *Historia da literatura galega* preparada por A Nosa Terra e a AS-PG (1996: 1021) alude superficialmente á figura do escritor, sinalando o seu vencello con Rompente e a simple constatación dalgunha das súas obras (pola contra, Méndez Ferrín, cuxa obra *Con pólvora e magnolias* é situada por parte da crítica xunto con *Seraogna* como as obras claves no

¹ Para todo o relativo á noción de campo literario ver Bourdieu (2004). Son de interese tamén os estudos elaborados por Figuroa e González-Millán, que parten deste mesmo presuposto teórico. Ao longo de todo este apartado séguense para o campo literario galego as orientacións teóricas de ambos estudosos, se cadra cunha fidelidade excesiva.

cambio de rumbo da poesía galega a partir do ano 76, conta cun capítulo monográfico). Vilavedra (1999: 236-237) tampouco lle dedica moito espazo a Pexegueiro, apenas cita o proceso de desatención e posterior revalorización da súa obra, da cal di que forman parte só tres títulos, excluindo algún dos seus libros máis importantes; cando fala de Rompente unicamente nomea a Reixa, Romón e Avendaño. No volume *Literatura galega*, s. XX, editado por A Nosa Terra e a AS-PG (2001: 325-326 e 347-349), cunhas pretensións non universitarias, Pexegueiro alcanza certa relevancia, ponse a súa figura á altura dos seus contemporáneos máis destacados e até se lle dedica un breve apartado monográfico.

-*Artigos panorámicos e dicionarios*. Nestoutro tipo de publicacións o tratamento é parcialmente diferente. Na panorámica que traza da poesía galega entre 1975 e 1985, Monteagudo (1985: 274-276) reconece a importancia de Pexegueiro como unha das voces máis abertamente renovadoras do campo. Na enciclopedia *Galicia* (2000: vol. 4, 278-281), Dasilva sinala como un dos propulsores da mudanza que a poesía galega sufriu tras a morte de Franco, á altura de Méndez Ferrín, e por enriba de López-Casanova; elabórase neste interesantísimo volume un percorrido rigoroso pola obra de Pexegueiro, malia que se centra na relevancia adquirida por *Seraogna*. Con todo, na mesma publicación (vol. 5, “Os anos oitenta. A poesía de fin de milenio”) María Xesús Nogueira contradí o afirmado anteriormente polo seu compañeiro e elude citar a Pexegueiro como poeta influínte nos autores dos oitenta, sen nomear tampouco o [134] novidoso rexistro que supuxo *A illa das mulleres loucas*.

Miro Villar (1998) expón as controversias que xerou na crítica a escolla de revulsivos da poesía galega a partir de 1976, concluindo que do grupo Rompente só de Pexegueiro se pode dicir que deixou pegada nos poetas que emerxen nos oitenta, aínda que logo non se cita a súa produción nesa mesma década. Nas mesmas actas, o poeta Manuel María (Fernández Teixeira, 1998) omite o nome de Pexegueiro no seu artigo titulado “Do Rexurdimento á renovación dos oitenta”, mesmo cando se refire aos integrantes de Rompente. Finalmente, sobrancea a rigorosidade do *Diccionario da literatura galega (vol. I, Autores)*, no que ao poeta se lle asigna unha entrada bastante completa que dá fiel testemuño da súa traxectoria, e que inclúe a cita de todas as obras e unha orientación estilística da súa escrita.

-*Antoloxías*. Consultáronse catorce antoloxías de poesía dos últimos vinte e cinco anos nas que a presenza de Pexegueiro podería ter cabida (é dicir, non había ningún criterio dos empregados para a confección das escolmas que impedise a súa presenza)². Unicamente en seis dos volumes consultados se rexistraba a presenza do escritor de Angoares, concretamente nos preparados por Xosé Lois García (1984 e 1999, este último restrinxido a poetas galegos en Catalunya), Álvarez Caccamo e Bernárdez (1995), Mato Fondo (1997), Luciano Rodríguez (2002) e Casas (2004), malia que Rodríguez, sendo como é o “antologador” por excelencia da literatura galega, exclúe a Pexegueiro do resto de compilacións que preparou (só ou en compañía). Aínda tendo en conta a escasa utilidade das antoloxías como instrumento válido para o achegamento á figura dun poeta, e até para o coñecemento dun determinado campo literario, nun caso coma o do galego, en proceso de formación, rexistraron (e seguen a facelo) un grande auxe como mecanismos de canonización³. De resultados do cal se desprende que Pexegueiro non entra no proceso de consagración por esta vía.

² Ver na Bibliografía o apartado adicado especificamente ás antoloxías.

³ Para o relativo ao fenómeno das antoloxías nun sentido amplo cómpre consultar o libro de Rábade Villar (2004)

-Presenza editorial. Botando unha ollada rápida ao número de obras de Pexegueiro que viron a luz nos últimos trinta anos (unhas doce, sen contar as publicacións en revistas) ninguén podería dicir que sexa un autor con problemas para publicar os seus libros. Debemos ter en conta, con todo, que *Seraogna* (1976) e *O pabellón das hortensias azuis* (1983) foron edicións do autor (na primeira, Rompente é unicamente o selo do grupo poético, o [135] financiamento correu de parte dos apoios que Pexegueiro procurou). Ademais, *Circos de auga* (1979), a primeira edición d'*A illa das mulleres loucas* (1984), *El lago de las garzas azules* (1994) e mais *Dados blancos* (2004) foron publicadas por editoriais non galegas ás que o autor recorreu, aínda sacrificando nalgún caso o compromiso coa súa lingua de orixe⁴. Un último elemento para a sospeita: a reedición que Galaxia vén de facer d'*A illa das mulleres loucas* (2004) saíu na segunda entrega acompañada dun CD, financiado por un subsidio que o propio poeta debeu xestionar ante a negativa da editorial a facerse cargo.

Vaise reducindo, deste xeito, o número de obras polas que as editoriais galegas amosaron verdadeiro interese. Para alén, sendo como é Pexegueiro un escritor que se dedica por completo á escrita, non resulta estraño que produza unha cantidade relativamente alta de libros, aínda que non todos, como queda demostrado, suscitan o apetito editorial.

Trazada esta panorámica, cómpre deducir que as valoracións sobre a figura de Pexegueiro son vacilantes, malia que predomina a mínima referencia que se achega á ignorancia. Cómo se explica, polo tanto, que haxa publicacións e críticos que defendan a súa actividade literaria como decisiva para a conformación da poesía galega desde 1976, ou que, cando menos, opinen que constitúe unha poderosa voz que manexa rexistros insólitos no campo literario galego? Un dos grandes temas que ocupou a crítica dos últimos tempos xirou en torno á suposta revolución da poesía galega desde 1976. Adoitan citarse *Con pólvora e magnolias* de Ferrín e *Mesteres* de López-Casanova como as obras claves dese cambio. Algún outro crítico, como xa quedou apuntado máis arriba, sinala tamén *Seraogna*. O propio Ferrín tense destacado como un dos poucos valedores firmes de Pexegueiro dentro do campo, poñendo por enriba da súa obra a de Pexegueiro, que saíra uns meses antes⁵.

Con todo, e a pesar da singularidade da súa poesía sobre todo a partir d'*A illa das mulleres loucas*, ou precisamente por iso, cómpre situar a súa posición no que se denomina *heterodoxia de vangarda* do campo, constituída polos autores que dentro do subcampo de produción restrinxida porfian na elaboración [136] dunha nova vangarda manexando rexistros que rachan cos establecidos pola vangarda consagrada. Normalmente ocupan este espazo autores novos que buscan a lexitimación pola vía da ruptura formal e temática. O caso de Pexegueiro adquire, deste xeito, características especialmente particulares, xa que creo que se pode defender a súa situación neste lugar do campo ao longo dos trinta anos que leva de carreira. Recoñecido só parcialmente polos seus pares, non consagrado polo seu éxito comercial nin pola unanimidade académica e tampouco lexitimado socialmente pola *popularidade* da súa obra, convén deterse un intre nos factores socioliterarios que motivan a posición que o campo asigna ao poeta.

Sinteticamente, debe aludirse á carencia dun grupo ideolóxico, editorial, académico ou

⁴ *O pabellón das hortensias azuis* e *Circos de auga* aparecen cos títulos normativizados no volume compilador *Blasfemias de silencio* (*O pavillón das hortensias azuis* e *Círculos de auga*).

⁵ Ver os artigos “Pexegueiro ou a siaboga. Arredor da nova poesía galega”, *Diario 16 de Galicia*, 21 de decembro de

mediático que apoie e promocióne a figura de Pexegueiro (non falemos xa da súa poesía). Asumindo que o campo galego tentou, desde o comezo, configurarse en torno a certos criterios nacionalistas na busca da súa autonomía con respecto ao campo literario español, mais en relación heterónoma co campo político, non resulta estraño que Pexegueiro quedase excluído das posicións dominantes. Partidario, como se intúe na súa obra e nas súas manifestacións públicas, dun posicionamento ideolóxico anarco-comunista desvinculado de calquera consideración esencialista dunha patria / nación galega, constitúe un caso de coherencia persoal e literaria que non lle garante apoios. Ao fío desta argumentación convén sinalar a adopción do criterio filolóxico como principal regra de confirmación de pertenza á literatura galega. Desde o momento que Pexegueiro ten publicado dous libros en español, e contando tamén coas reiteradas manifestacións públicas nas que afirma non escribir desde unha lingua determinada, senón máis ben desde a linguaxe⁶, a súa posición no campo debilítase.

A condición de autor exiliado alcanza tamén un peso inescusábel na súa situación de postergación. Co progresivo achegamento do campo literario ao campo económico, a presenza social dun autor mediante diferentes mecanismos (actividade nos medios de comunicación vinculada ou non ao ámbito da literatura, recoñecemento académico notorio, promoción editorial, posicionamento político explícito, etc.) cobra unha relevancia inusitada que deixa en segundo plano outros valores como a coherencia artística ou o manexo de prácticas insólitas nun campo. O incerto estatuto que Pexegueiro tiña [137] como escritor cando estaba en Barcelona, publicando algunha obra en Galiza de xeito esporádico, mais ignorado polas institucións, os medios e as editoriais e mesmo autoexcluído el do propio campo, supuxo que quedase cuberta cun manto de silencio gran parte da súa traectoria, nun momento no que o campo literario comezaba a robustecer a súa institucionalización.

Se a isto engadimos a dificultade intrínseca da súa obra, propiciada pola aparición de instancias poéticas non usuais no campo galego que esixen unha lectura non convencional dos textos, enténdese que Pexegueiro fose, durante a súa estada en Barcelona, un escritor sen ubicación clara en ningún dos tres campos nos que tiña posibilidades de actuar (catalán, galego e español). Do conxunto de valoracións sobre a súa figura como escritor que se vén de facer adoita xurdir con certa superficialidade a etiqueta de escritor “maldito”, da que el mesmo renega por considerala imposta polo mesmo sistema que o marxina (o propio poeta declarou “cando na cultura se instala o mediocre e aparece algo bo provoca desconfianza”⁷).

O campo literario catalán

As circunstancias que rodeaban a chegada de Pexegueiro a Barcelona en 1985 parecían propiciar, cando menos, a posibilidade de inserirse no campo catalán. Publicada o ano anterior a versión bilingüe de *L'illa de les dones folles* e un ano máis tarde a tradución de Guillem-Jordi Graells *El desert de Nabalpam*, por esa época pasa a estar representado pola prestixiosa axente literaria Carmen Balcells, ademais de ser un autor coñecido polos autores cataláns debido á súa participación no primeiro encontro do Galeusca (1984). Da-

⁶ Ver, por exemplo, a entrevista publicada n' *O Faro de Vigo*, 1 de marzo de 1998, suplemento *Faro Domingo*, p. 3. Ou Oliva, C. “El libro de las preguntas”, *El Mundo* (edición Catalunya), 15 de xaneiro de 1999, p. 34.

⁷ García, R., “Alfonso Pexegueiro, autor de ‘Hipatia’”, *La Voz de Galicia*, 15 de xuño de 1999, Suplemento Culturas, p.7.

quela, despois dun conflito coa AELG, Pexegueiro decidira abandonar os cargos que ocupaba nunha organización que el contribuíra a fundar (1980) e na que desempeñara cargos de responsabilidade desde o comezo. Por extensión, a súa decisión implicaba tamén abandonar a literatura galega (é dicir, a práctica escrita en galego) e introducirse no campo literario español, ou en todo caso no campo catalán mais escribindo en español. Sabedor da dificultade desta segunda opción, pero consciente da puxanza que o sistema literario catalán comezaba a erguer naquela época, chega incluso a pensar na escrita en catalán como medio de integración.

Estas esperanzas ficaron en nada. O seu tránsito polo campo catalán non deixou unha pegada máis alá do discreto. Ignorado polo conxun[138]to do sistema, condicionado de raíz pola súa orixe foránea, unicamente acontecementos e institucións situadas na periferia do campo, como lle sucede en Galiza, valoraron a súa produción (coma o recoñecemento dos alumnos da Universitat d'Alacant por *L'illa de les dones folles* ou o espectáculo poético-musical ofrecido xunto con Lina Lambert no Grec 97. Festival d'estiu de Barcelona). O propio Pexegueiro tense referido a esta cuestión afirmando que o feito de Catalunya vivir en contacto xeográfico directo co resto de Europa, servindo como porta de entrada para o Estado das tendencias artísticas do resto do continente, actúa como unha arma de dous gumes⁸. Por unha banda, esta situación abona o terreo para que o campo catalán se constituía a partir dunhas sólidas referencias que pode asimilar facilmente. Pola outra, outórgalle un complexo de certa minusvalía con respecto ás consideradas grandes literaturas europeas, ao non se dar desprendido da súa dependencia do campo español; na outra cara da moeda, segundo Pexegueiro, a literatura catalana olla con certa superioridade tanto á literatura galega como á vasca, por contar cun maior grao de institucionalización (maior poder editorial, maior número de lectores, etc.).

O campo literario español

Pexegueiro ocupa unha posición aínda máis relegada no campo español. Con apenas dúas obras publicadas orixinalmente en lingua española, máis algunha tradución como a que editou Edicions del Mall d'*A illa das mulleres loucas* (1986), pódese dicir que o seu estatuto se cadra se achega ao de “autor de culto”. Convén valorar o caso de *El lago de las garzas azules* (1994), libro publicado por Lumen e UNICEF, alegato poético contra a pobreza e en defensa da infancia. Alcanzou certa repercusión e foi loado por personalidades destacadas do *establishment* cultural tales como Federico Mayor Zaragoza ou Manuel Vázquez Montalbán. Con todo, o libro, que fora rexeitado polas editoriais galegas, foi rapidamente descatalogado e hoxe é pouco menos que imposíbel conseguilo na súa versión española (a versión en galego publicouse, finalmente, en 2005). Do mesmo xeito, *Dados blancos* (2004) sae á luz no selo minoritario Caballo de Troya dedicado, como reza na portada, a “retornos imprescindibles, nuevas literaturas, nuevos autores, nuevas propuestas, nuevas voces”. En cal desas tendencias se enmarca Pexegueiro para o campo literario español?

Un último apuntamento: o poeta ten aludido reiteradamente de forma contestataria ao suposto interese que esperta na crítica española (identificada simbolicamente [139]con “Madrid”) o resto das literaturas do Estado⁹. Pexegueiro considera que non hai unha von-

⁸ Ver “Os ‘Desatinos’ de Pexegueiro”, *El Correo Gallego*, 7 de outubro de 1991, p. 50.

⁹ Ver as entrevistas publicadas en *A Nosa Terra*, 10 de agosto de 2000, *Guieiro Cultural*, p. 25 e mais do 23 ao 29 de decembro de 2004, p. 29.

tade real de atender e propiciar a interrelación entre os campos literarios peninsulares máis alá dunha pose encadrada dentro do politicamente correcto. Afonda o poeta aínda máis na ferida ao aludir a toda unha serie de factores que propician esta situación: ao consabido espírito uniformizador do Estado, engade a colaboración tácita dun sector da crítica galega, a escasa solidariedade entre as literaturas de linguas minorizadas (desatendendo algunhas das premisas básicas que se subscribiron nos primeiros encontros do Galeusca) e, en definitiva, a progresiva penetración do campo económico no literario restándolle autonomía e subordinándoo aos seus intereses.

Unha poética do exilio

Cando nos referimos a Pexegueiro e á súa condición de exiliado, cómpre facer unha distinción entre o exilio físico que viviu durante quince anos en Barcelona, e un exilio permanente e metafísico que el mesmo se adxudica como lugar desde o que o poeta leva adiante a súa capacidade creadora. Pexegueiro define ao exiliado como aquel que non atopa o seu sitio en ningures, que non consegue acomodo en ningún dos lugares polos que pasa, e que polo tanto se ve obrigado ao tránsito constante.

No tocante á estancia autoexiliada que viviu en Barcelona, o poeta ten confesado a súa inadaptación e o desacougo que o anegou ao sentirse incomprendido e ignorado a pesar do seu labor literario¹⁰. Lembrando que xa se sentira expulsado da Asociación de Escritores (e, por extensión, da literatura galega), recalou en Barcelona coa esperanza de erguer con outros alicerces unha vida que decidira entregar á creación literaria. Tras a decepción, renaceron as ilusións que motivaron a volta a Galiza no ano 2000 (reedición de *Seraogna*, publicación de *Hipatia*, certa reconsideración crítica) até chegar á situación actual de desesperanza e insatisfacción. Pexegueiro ten en mente volver marchar, desmotivado nun campo e nunha sociedade que lle denegan un recoñecemento que el (e non só el) cre merecer, e que o fan sentirse estranxeiro no país. Repárese a súa traxectoria vital e comprenderáse ben qué é sentirse exiliado, qué é non atopar acougo.

Pero sentir a vida como un exilio leva aparelladas unhas implicacións que van máis aló da simple expulsión dun lugar de orixe. Pexegueiro afirma que se sentiu expulsado desde a infancia por unha figura paterna que el sinala como aquela que lle roubou o territorio da liberdade. *Liberdade e infancia* son conceptos que transitan indisociábeis por toda a obra do autor. A infancia é o espazo e o tempo no que residen os soños e as ilusións, unha dimensión condenada a desaparecer se se inscribe nun contexto social coma o que vivimos, dominado polos intereses materiais e de mercado, onde toda pescuda artística e toda ansia de realización libertaria fican relegados ao lugar da anécdota. Repite Pexegueiro en diversos lugares da súa obra: “A idade infantil desaparece, a infancia permanece sempre”.

Unha obra fundamental para comprender esta poética do exilio é *¿Serán os cisnes que volven?* que o autor dedica “a tódolos que sofren as emigracións en masa (...); ós exiliados; ós estranxeiros”, entidades todas que remiten á desubicación e á disolución da patria. Do mesmo xeito, no poema “Europa (o soño de Atenas)” Pexegueiro escribe algún dos seus versos máis emblemáticos para esta cosmovisión ao dicir “porque a vida é sempre un exi-

¹⁰ Ver a entrevista publicada en *A Nosa Terra*, 10 de agosto de 2000, Guieiro Cultural, p. 25.

¹¹ Pexegueiro (2000), pp. 175-177.

lio” ou “¿quen chama? tódalas noites oio voces / no exilio de nacer”¹¹. O poeta séntese e quere sentirse exiliado, acadar esa posición desde a que ao creador lle cómpre iniciar o seu proceso produtivo. Desde ese lugar da marxe perden relevancia os conceptos político-espaciais, temporais e até lingüísticos convencionais, que poden ser reformulados en novas dimensións. É o que se nos di no “Post scriptum” de *¿Serán os cisnes que volven?*:

Unha vez aprendida (ou desaprendida), a historia deberíase estudar *borrando* o tempo como límite. Unificar pasado, presente e futuro. E crear unha nova dimensión (ou visión) do tempo e do espacio. Desordena-lo tempo para ordena-lo caos. Arrincarlle memoria ó tempo. Ou recuperarlle tempo ó tempo a través da linguaxe que nos sitúa e nos fai sociedade, á vez que nos destrúe e nos mantén como esperanza.¹²

Convén fixar a atención noutro texto revelador, que pecha *O reiseñor dos balcáns*:

HABITAR UNHA EXISTENCIA (DEVALO)

Porque a vida é sempre un exilio

Cando o destino é o Exilio, é un absurdo pretender pertencer a unha casa, a un país, a unha lingua. Non se escribe dende o idioma, dende un país, senón dende a linguaxe e dende o centro do humano, dende a multiplicidade das cousas e dende a infinita variedade do universo; anque non o comprendamos, e precisemos partir sempre do concreto: esa infancia incendiada ou lugar en chamas que nos formou en todo menos no amor, que se nos negou [141] e ocultou sempre. Porque o principal problema non está en ocupar unha terra, un lugar, un sitio nalgunha parte: isto é tan evidente, que calquera cousa que se faga en contra é un acto criminal, consciente ou inconsciente. O problema está en saber habitar unha existencia.¹³

O texto é suficientemente explícito, e confirma boa parte das cousas que até o de agora se levan dito. Pexegueiro sostén que a capacidade da linguaxe é o que nos fai seres humanos, e el afronta o traballo creador sendo estremadamente fiel a esta concepción, para sobrepasar o ámbito dunha lingua concreta (“extraio bloques de linguaxe do caos máis absoluto e trabálloos”¹⁴). Queda ben claro, ademais, no texto transcrito, que esta concepción non implica desleixamento nin renuncia á lingua que o poeta ten conciencia que é súa. A poesía de Pexegueiro, deste xeito, parte do universal (*o centro do humano* ao que se chega mediante a linguaxe) para dese xeito dar saída ao local.

Cando en 1978 publica *Mar e naufraxio* co subtítulo *Cantiga de amor a Galicia*, o autor traballa ao longo de todo o libro co termo patria, que nun contexto político de axitación como o que vivía a sociedade galega da época podía remitir a unha exaltación nacionalista de Galiza. En realidade, Pexegueiro introduce unha cita de Van Gogh nas primeiras páxinas do libro nas que deixa ben claro cal é o seu concepto de *patria*, que conduce a Hölderlin. É unha patria formada polas cousas que o rodean, a paisaxe que un ve, as persoas que ama, a lembranza... un patrimonio que habita no sensorial e no afectivo, sen ningún asomo de esencialismo étnico. Outro exemplo pode axudar a apuntalar a posición de Pexegueiro con respecto á patria: no artigo “Heriberto Bens en Charenton” afirma,

¹² Pexegueiro (2000), p. 194.

¹³ Pexegueiro (2000), p. 216.

¹⁴ Oliva, C., art. cit.

nun xogo de ficcións, terlle dito a Heriberto Bens (heterónimo de Méndez Ferrín) “*Ti non poderías irte de Galicia, morrerías, como Bernardino Graña. Sodes do país que inventades e o exilio non está na vosa memoria, no voso ideal*”, para máis adiante afirmar “*quero que saibas que sigo na opinión de que os poetas só poden vivir no exilio, malditos*”¹⁵.

Un último apuntamento nesta pasaxe panorámica, se cadra apresurada, pola poética de Pexegueiro. Pódese dicir, sen dúbida, que é un poeta comprometido (as adicatorias dos seus libros dan boa fe disto), mais de ningún xeito un poeta social no sentido máis interesadamente manido. Partindo da extraordinaria capacidade reveladora que concede á linguaxe, amosa unha fe poderosa [142] na necesidade de intervir na construción social a través desta. Sabedor da manipulación interesada que se fai desde o poder, terxiversando os significados, estreitando o verdadeiro alcance dalgúns termos, proscribindo outros, etc. Pexegueiro propón a recuperación da linguaxe roubada recorrendo ás instancias que habitan no inconsciente. É un exercicio, polo tanto, que esixe transitar pola memoria das propias palabras, polo recoñecemento da multiplicidade da linguaxe e da capacidade subversiva da literatura. Procúrase reconciliar a linguaxe cotiá coa propiamente reveladora/poética, propiciando ese cambio nas estruturas lingüísticas do lector, nun intento de recuperación da dimensión de liberdade que se nos rouba ao abandonar a infancia.¹⁶

Incómodo en Barcelona hai anos, estranxeiro en Galiza e sentíndose impelido a marchar novamente hoxe en día, home que non recoñece patria, poeta que non se afinca nunha lingua, profesional da poesía en tempos do imperio mercantilista, portador dunha insubornábel actitude estético-ideolóxica que o sitúa na marxe do campo literario, defensor de ideas que o poder dinamita (a liberdade, a infancia, o feminino, o amor)... Afonso Pexegueiro constitúe unha illa no panorama literario. Das cousas tristes que aquí se contan, algunhas fermosas, parece erguerse a sospeita de que a Pexegueiro, como a tantos outros escritores, lle chegará o recoñecemento andando o tempo, non se sabe canto. Se cadra dirán entón del que foi un *maldito* inxustamente desprezado. Serán os herdeiros dos que hoxe lle adxudican, sen inocencia, esa etiqueta.

Bibliografía

Obras de Alfonso Pexegueiro

Seraogna, Vigo, Rompenite, 1976 (Reedición corrixida e aumentada, a cargo de Luciano Fernández, Seraogna, Vigo, Xerais, 1997).

Mar e naufraxio, Pontevedra, CIES, 1978.

Circos de auga, Madrid, Akal, 1979.

Relatos pra salferir, Vigo, Xerais, 1981. (Reeditado co título *O deserto de Nabalpam*, A Coruña, Espiral Maior, 2003)

O pabellón das hortensias azuis, Vigo, Edición do autor, 1983.

A illa das mulleres loucas / L'illa de les dones folles (edición bilingüe, versión catalana de Josep Daurella), Barcelona, Llibres del Mall, 1984. (Reedición d'*A illa das mulleres loucas*, Vigo, Galaxia, 2004)

Fantasia (extracto) do xefe dos lagartos, 1988

¹⁵ Pexegueiro, A., “Heriberto Bens en Charenton”, en *La Voz de Galicia*, 13 de abril de 1999, Suplemento Culturas, p. 8.

¹⁶ Sobre todas estas cuestións, expostas con maior autoridade e profundidade, ver Fernández Martínez (1994).

[143] *Desatinos dun maldito*, Vigo, Xerais, 1991.
El lago de las garzas azules, Barcelona, Lumen, 1994 (Edición en galego: *O lago das garzas azuis*, Vigo, Xerais, 2005)
¿Serán os cisnes que volven?, Vigo, Xerais, 1995.
Hipatia, Vigo, Xerais, Colección Ablativo Absoluto, 1998.
O reiseñor dos balcáns, en *A trabe de ouro*, Compostela, 1999.
Blasfemias de silencio, Vigo, Xerais, 2000.
Dados blancos, Madrid, Caballo de Troya, 2004.
 -Traducións:
El desert de Nabalpam, Barcelona, Edicions del Mall, 1986 (tradución ao catalán de Guillem-Jordi Graells)
La isla de las mujeres locas, Barcelona, Edicions del Mall, 1986 (tradución do autor).
El desierto de Nabalpam, Barcelona, Edicions del Mall, 1986 (tradución do autor).

Historias da literatura / Manuais historiográficos consultados

Tarrío Varela, A. (1994), *Literatura galega. Aportacións a unha Historia crítica*, Vigo, Xerais.
 Vilavedra, D. (1999), *Historia da literatura galega*, Vigo, Galaxia.
 VV.AA. (1996), *Historia da literatura galega*, Vigo, A Nosa Terra / AS-PG.
 VV.AA. (2001), *Literatura galega. S.XX*, Vigo, A Nosa Terra / AS-PG.

Antoloxías consultadas

Álvarez Cáccamo, X.M. e C. L. Bernárdez (1995), *50 anos de poesía galega. Antoloxía. A xeración dos 50. A xeración dos 80*, A Coruña, Penta.
 Casas, A. (2004), *Antoloxía consultada da poesía galega 1976-2000*, Lugo, Tris Tram.
 Castro, L. (2001), *Poetas e narradores nas súas voces*, Santiago de Compostela, Consello da Cultura Galega.
 Fernández del Riego, F. (1980), *Antoloxía da poesía galega. Do posmodernismo aos novos*, Vigo, Galaxia.
 García, X. L. (1984), *Escolma da poesía galega (1976-1984)*, Barcelona, Sotelo Blanco.
 ——— (1999), *Alén do azul. Unha ducia de poetas galegos en Catalunya*, Sada / A Coruña, Edicións do Castro.
 Litoral (1996), *Poesía gallega contemporánea*, número 209-210, coordinado por Luciano Rodríguez e Antonio Jiménez Millán.
 Losada Castro, B. (1967), *Poesía gallega de hoy. Antología*. Visor, Madrid.
 Mato Fondo, M., (1997), *A poesía contemporánea a partir de 1975. Antoloxía*, Vigo, A Nosa Terra / AS-PG.
 Molina, C. A., (1984), *Antología de la poesía gallega contemporánea*, Madrid, Júcar.
 Nordés (1978), *Antoloxía da poesía galega actual*, Sada, O Castro.
 [144] Rodríguez, L. (1995), *Los caminos de la voz. Seis poetas gallegos de hoy*, Granada, Diputación Provincial.
 ——— (2002), *Vintecinco anos de poesía galega (1975-2000)*, A Coruña, La Voz de Galicia, Colección Biblioteca 120 (tomos 75).
 ——— (2005), *Antoloxía da poesía galega do século XX*, A Coruña, Espiral Maior.
 ——— e T. Seara (1997), *Para saír do século. Nova proposta poética*, Vigo, Xerais.
Bibliografía xeral

- Bourdieu, P. (2004), *O campo literario*, Vigo, Edicións Laiovento. Tradución de Carlos-Pérez Varela.
- Dasilva, X. M. (2000), “Dos epígonos da poesía social-realista ós inicios da renovación estética”, na enciclopedia *Galicia*, A Coruña, Hércules Edicións, tomo XXIII, cap.4.
- Fernández Martínez, L. (1994), “Alfonso Pexegueiro, a liberdade da linguaxe exiliada”, *A trabe de ouro*, 20, pp. 39-50.
- Fernández Teixeira, M. M. (1998), “Do Rexurdimento á renovación dos anos oitenta”, *Actas das I Xornadas das Letras Galegas en Lisboa*, Santiago de Compostela, Xunta de Galicia-Centro Ramón Piñeiro, pp.195-212.
- Figuroa, A. (2001), *Nación, literatura, identidade*, Vigo, Xerais.
- González Fernández, H. (1998), “Rompente, poderosa pomada”, *Anuario de Estudios Literarios Galegos*, Vigo, Galaxia, pp. 47-83.
- González-Millán, X. (1998), “O criterio filolóxico e a configuración dunha literatura nacional: achegas a un novo marco de reflexión”, *Cadernos da lingua*, 17, 1, pp. 5-24.
- Monteagudo, H. (1985), “Dez anos de poesía galega: 1975-1985”, *Grial*, 89, 3º trimestre, pp. 268-293.
- Nogueira, M. X. (2000), “A poesía de fin de milenio. Escuros oitenta”, na enciclopedia *Galicia*, A Coruña, Hércules Edicións, tomo XXIII, cap. 5.
- Rábade Villar, M. (2004), *As antoloxías de poesía en Galicia e Cataluña*, Santiago de Compostela, Servizo de publicacións da USC.
- Valdeorras, C. F. (2004), “De Seraogna a Angoares (Do libro-emblema á aldea-matria da Nova Poesía galega)” no xornal *A Peneira*, Pontearreas.
- Villar, M. (1998), “A poesía galega na fin do segundo milenio (1976-1998)”, *Actas das I Xornadas das Letras Galegas en Lisboa*, Santiago de Compostela, Xunta de Galicia-Centro Ramón Piñeiro, pp. 213, 228.
- VV.AA. (1995), *Diccionario da literatura galega*, Vigo, Galaxia, vol.1 (Autores).